

**Jasmina
Kodžopeljić¹**

Bojana Dinić

Petar Čolović

Odsek za psihologiju,
Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu

VALIDACIJA UPITNIKA ZA PROCENU NASILNOG PONAŠANJA KOD ODRASLIH²

Upitnik nasilnog ponašanja kod odraslih (UNP) konstruisan je u cilju samoprocene različitih oblika nasilnog ponašanja, karakterističnih za interpersonalne interakcije odraslih. UNP sadrži pet skala kojima se procenjuje lakše i teže fizičko, verbalno i indirektno nasilje, koje može biti usmereno prema grupama osoba različitog stepena bliskosti (prema roditeljima/starateljima, braći/sestrama i drugim srođnicima, intimnom partneru, prijateljima/poznancima i prema nepoznatim osobama). Skale UNP imaju zadovoljavajuće metrijske karakteristike, a konstrukt validnost je potvrđena preko korelacija sa skalama upitnika Velikih pet plus dva i Upitnika osetljivosti na potkrepljenje. Polne razlike su dobijene u slučaju lakšeg i težeg fizičkog nasilja, a starosne razlike ukazuju na to da su ispitanici između 18 i 29 godina starosti značajno više skloni verbalnom nasilju.

Ključne reči: Upitnik nasilnog ponašanja kod odraslih, forme nasilja, odrasli, pol, starost

¹ Adresa autora: psijk@ff.uns.ac.rs

Primljeno: 04. 04. 2014.
Primljena korekcija: 31. 08. 2014.
Prihvaćeno za štampu: 03. 09. 2014.

² Rad je nastao u okviru projekta „Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja“ (ON179006), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije i “Nasilje u savremenom društvu: dispozicioni i kontekstualni činioci” koji finansira Pokrajinski sekretarijat za nauku i tehnološki razvoj AP Vojvodine.

U literaturi je velika pažnja posvećena nasilju u okviru dečije i adolescentske populacije, dok je manji fokus na nasilnom ponašanju odraslih i starijih osoba. Otuda je i većina upitnika za procenu nasilja razvijena za primenu na dečijoj ili adolescentskoj populaciji, dok je primena upitnika za procenu nasilja kod odraslih uglavnom ograničena na primenu na kliničkoj ili zatvoreničkoj populaciji. S obzirom na potrebu za procenom nasilja u opštoj odrasloj populaciji, konstruisan je Upitnik nasilnog ponašanja kod odraslih – UNP.

Prilikom određenja predmeta merenja ovog upitnika, najpre je potrebno napraviti razliku između agresije i nasilja. Agresija je manifestacija agresivnosti i predstavlja svako ponašanje s namerom da se drugome nanese šteta, povreda ili bol, a koju osoba želi da izbegne (Baron & Richardson, 1994; Zirpoli, 2011). Dok je kod agresije naglasak na nameri za nanošenje štete koja ne mora nužno biti i realizovana, nasilje predstavlja realizovanu agresiju koja se ogleda u neopravdanom nanošenju nezaslužene i prekomerne štete (Olweus, 1993; Popadić, 2009). Nasilje predstavlja užu konstrukt od agresije i uobičajeno se definiše kao ekstremna forma agresivnog ponašanja koja se odnosi na fizičku povredu, napad ili pretnju fizičkom povredom. S druge strane, agresija pored fizičke, može poprimiti i druge forme kao što su verbalna i indirektna (Ireland & Archer, 1996; Liu, Lewis, & Evans, 2013; Reiss & Roth, 1993). Budući da je u određenju nasilja akcenat na neopravdanosti nanete štete, nasilje se može posmatrati i šire od samog fizičkog nasilja. Za mnoge autore, nasilje ne predstavlja samo ekstremnu fizičku agresiju, već bilo koji drugi ekstremni oblik agresije (Horne, Stoddard, & Bell, 2007; Marcus, 2007). U definiciji koju daje Svetska zdravstvena organizacija (WHO, 2002), nasilje se takođe ne ograničava samo na fizičko nasilje.

Kada se govori o oblicima nasilja na dečijem i adolescentskom uzrastu, uobičajeno je da se pravi razlika između fizičkog, verbalnog i indirektnog (relacionog, socijalnog ili psihološkog) nasilja. Rezultati dosadašnjih istraživanja na školskoj populaciji pokazuju da se sklonost ka fizičkom nasilju generalno smanjuje s godinama starosti, a da raste učestalost kako verbalnih, tako i indirektnih oblika nasilja (Furlong & Morrison, 2000). Neka istraživanja pokazuju da nasilnici s godinama postaju sve nasilniji, ali s manjom učestalošću fizičkog nasilja, a većom učestalošću verbalnog i indirektnog nasilja (Boulton & Underwood, 1992). Međutim, kada su u pitanju počinitelji fizičkog nasilja, neke studije pokazuju da sa starošću njihove metode postaju sve nasilnije (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Pored toga, rizična ponašanja kao što su zloupotreba droga i nasilje pod uticajem droga i alkohola, kao i nošenje i upotreba oružja, češća su među starijom adolescentnom, u odnosu na mlađu populaciju (Furlong & Morrison, 2000). U nekim istraživanjima je dobijeno da su fizičkom nasilju i napadima najviše skloni mladi između 18 i 29 godina (Swanson et al., 1990). U studiji na engleskoj populaciji (Coid & Yang, 2010) je pokazano da su nasilju više skloni muškarci od 16–24 godina, pri čemu je kod muškaraca starosti 16–

19 godina nasilje češće uključivalo povredu žrtve ili samog nasilnika, a u ranom odraslom dobu (20–24) nasilje je više bilo vezano za intoksikaciju alkoholom. Što se tiče odnosa sa žrtvom, pokazano je da su muškarci starosti 16–19 godina izveštavali da su češće bili nasilni prema prijateljima i poznatim osobama, dok su muškarci između 20–24 godina češće bili nasilni prema nepoznatima i drugim osobama.

Kako osoba tokom života ostvaruje različite razvojne i socijalne uloge, od adolescencije preko odraslog doba do starosti, nasilno ponašanje može biti usmereno prema različitim osobama i može poprimiti prilično ekstremne oblike koji obuhvataju čineve poput zlostavljanja dece i partnera, silovanja, ubistva i drugo. S obzirom na to, jedan od kriterijuma za podelu nasilja može biti oblik i intenzitet povrede (štete) koja se žrtvi nanosi. Tako, autori razlikuju teže/ozbiljne i blaže/manje ozbiljne forme nasilja. Pri tom, teže forme se odnose na zaprećeno ili realno nanošenje fizičke ozlede, a blaže na verbalno, fizičko ili gestovno ponašanje s namerom da se prouzrokuje manja fizička šteta, psihološko uznemiravanje ili izazove strah (Greene, 2000, 2005; Loeber & Stouthamer-Loeber, 1998). Pored razlikovanja težeg i blažeg oblika nasilja, čini nam se opravdanim razlikovati fizičko od emocionalnog nasilja. Fizičko nasilje odnosi se na nanošenje fizičkih povreda i može da uključi i upotrebu oružja ili predmeta kojima se može ozlediti osoba, dok emocionalno nasilje ne uključuje fizičku povredu, već nanošenje emocionalne, tj. psihološke štete i može se manifestovati kao direktno, odnosno verbalno i indirektno, tj. relaciono nasilje.

Podela na fizičko i emocionalno nasilje se čini korisnom za identifikovanje polnih razlika u obrascima nasilnog ponašanja. Naime, u mnogim istraživanjima se kao dosledno značajan činilac nasilnog ponašanja izdvaja pol. Generalno, muškarci su više skloni nasilju nezavisno od uzrasta (Cornell & Loper, 1998; Furlong & Morrison, 2000; Hanish & Guerra, 2000; Swanson, 1994). Međutim, ove razlike prvenstveno se odnose na fizičko nasilje i druge teže oblike nasilnog ponašanja, dok u okviru suptilnijih formi nasilja razlike nisu tako očigledne (Furlong & Morrison, 2000).

Kod istraživanja nasilja odraslih, pored navedenih oblika nasilja, podela se vrši i s obzirom na vrstu konteksta i osoba ka kojima je nasilje usmereno, te se tako kao posebni vidovi nasilja razlikuju nasilje u porodici, partnersko nasilje, nasilje na poslu i sl. Podaci ranijih izveštaja u Americi pokazuju da je najčešća žrtva ubistva poznanik, pa nepoznata osoba i potom član porodice (Scott & Resnick, 2006). Međutim, kada se nasilje javi u porodici, to se ređe završava ubistvom, a u većini slučajeva je u pitanju repetitivno vršenje nasilja (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012). Takođe, i drugi istraživači prilikom procene nasilja prave razliku u odnosu na to da li je nasilje usmereno ka supružniku/deci ili drugim osobama (Swanson, 1994). Isto tako, Svetska zdravstvena organizacija pravi razliku između porodičnog/partnerskog nasilja i nasilja u zajednici (WHO, 2002).

Imajući u vidu navedene oblike nasilnog ponašanja, njihov intenzitet i kontekst, indikatori od kojih se pošlo u sastavljanju stavki upitnika UNP odnosili su se na emocionalno (verbalno i indirektno), teže i lakše fizičko nasilje, kao i na kontekst u kome je nasilno ponašanje vršeno. Kao referentne osobe prema kojima je nasilno ponašanje bilo usmereno, uzeti su srodnici (roditelji/staratelji i braća/sestre i drugi srodnici), zatim nesrodnici koji su u nekom bliskom odnosu sa nasilnikom (intimni partneri, prijatelji, kolege s posla) i nepoznate osobe.

Na osnovu pregleda literature može se zaključiti da nasilje predstavlja složeni fenomen koji se može manifestovati na mnogo načina. Kada je reč o nasilju kod odraslih, ističe se i kontekst u kojem se nasilje dešava, odnosno pažnja je usmerena i na to ko su žrtve nasilja. Osnovni cilj ovog rada je psihometrijska evaluacija Upitnika za procenu nasilja kod odraslih (UNP). Početni skup stavki upitnika čine različita nasilna ponašanja iz domena fizičkog, verbalnog i indirektnog nasilja, a koje se ispoljava prema osobama različitog stepena bliskosti. Pored evaluacije upitnika, cilj rada je i da se ponude norme za izdvojene skale upitnika koje mogu biti od koristi, kako istraživačima tako i praktičarima u klasifikaciji nasilništva.

Metod

Uzorak

Uzorak je činilo 500 ispitanika (100 ženskog pola). Starost ispitanika kretala se u rasponu od 18 do 65 godina, sa prosečnom vrednošću 37.86 godina ($SD = 13$). Nije bilo starosnih razlika između muškaraca i žena ($t(164.52) = -0.32, p = .75$, za neujednačene varijanse između grupa). Većina ispitanika je sa završenom srednjom (214) i višom školom (171), dok je manji broj njih sa završenom samo osnovnom školom (8) ili fakultetom, uključujući i završene postdiplomske studije (106). Uzorak je prikupljen metodom snežne grudve. Ispitanici su dali usmeni pristanak za ispitivanje, i nisu primili finansijsku nadoknadu za učešće u istraživanju.

Instrumenti

Upitnik nasilnog ponašanja kod odraslih (UNP). Upitnik UNP namenjen je samoproceni učestalosti nasilnog ponašanja odraslih. Stavke upitnika pokrivaju indikatore pet oblika nasilnog ponašanja – ismevanje i pravljenje grubih šala, spletkarenje i kovanje zavere, vređanje i pretnje, lakše udaranje/ćuškanje/odgurivanje i teža tuča sa ili bez upotrebe oružja. Prva tri indikatora spadaju u domen emocionalnog nasilja, pri čemu se ismevanje i pravljenje grubih šala, kao i vređanje i pretnje, odnosi na direktno verbalno nasilje, a spletkarenje i kovanje zavere na indirektno. Preostala dva indikatora se odnose na lakše i teže fizičko

nasilje. Imajući u vidu važnost dispozicionih i kontekstualnih činilaca u nasilnoj interakciji odraslih, upitnik je koncipiran tako da obuhvati procenu učestalosti relevantnih obrazaca nasilnog ponašanja prema grupama osoba koje se razlikuju po stepenu bliskosti sa ispitanikom. Dakle, procenjuje se učestalost ispoljavanja svakog oblika nasilja prema pet grupa osoba: roditeljima, braći i sestrama (ili drugim ukućanima), partneru (mužu/ženi ili momku/devojci), prijateljima/poznancima/kolegama s posla, i nepoznatim osobama (videti Prilog B). Upitnik obuhvata 25 stavki sa petostepenim skalama za odgovaranje. Učestalost svakog oblika nasilja procenjuje se na skali koja sadrži sledeće stepene: *nikad, jednom ili dva puta u životu, više puta godišnje, više puta mesečno i više puta nedeljno*.

Velikih pet plus dva – skraćena verzija (VP+2-70: Čolović, Smederevac i Mitrović, 2014). Inventar VP+2 je nastao na osnovu psiholeksičke studije na srpskom jeziku primenom nerestriktivnog metoda odabira prideva koji se odnose na opis ličnosti. U radu je primenjena skraćena verzija od 70 ajtema uz petostepenu skalu Likertovog tipa za odgovaranje. Inventarom se meri sedam dimenzija ličnosti, od kojih je svaka zastupljena sa po 10 ajtema: Neuroticizam, Ekstraverzija, Agresivnost, Savesnost, Otvorenost, Negativna valenca i Pozitivna valenca. Pouzdanosti skala se kreću od .84 za Negativnu valencu do .88 za Neuroticizam.

Upitnik osetljivosti na potkrepljenje (UOP: Smederevac, Mitrović, Čolović, & Nikolašević, 2014). Upitnik UOP se sastoji od 29 ajtema s predloženom četvorostepenom skalom Likertovog tipa za odgovaranje. Ovim upitnikom se mere sistemi Revidirane Grayove teorije osetljivosti na potkrepljenje: sistem bihejvioralne aktivacije – BAS (6 ajtema), sistem bihejvioralne inhibicije – BIS (7 ajtema) i sistem Borba/Bežanje/Blokiranje tj. BBB sistem, pri čemu je Borba operacionalizovana sa 6, Bežanje sa 5 i Blokiranje sa 5 ajtema. Pouzdanosti skala se kreću od .60 za skalu Bežanje do .81 za skalu Blokiranje.

Rezultati

Faktorska struktura upitnika UNP

Iako među savremenim teorijskim koncepcijama koje se bave nasilnim ponašanjem postoji relativno visok stepen slaganja, još uvek nema konsenzusa u pogledu broja i sadržaja formi nasilnog ponašanja koji se mogu smatrati relevantnim. S obzirom na to, latentna struktura UNP proverena je konfirmativnom faktorskom analizom. Obrada podataka sprovedena je u programskom paketu Lavaan, pisanom za R okruženje (Rosseel, 2012). Za procenu saglasnosti odnosno fita modela korišćeni su sledeći indeksi: hi-kvadrat; CFI (komparativni indeks fita) i TLI (Tucker–Lewis indeks) iz grupe tzv. inkrementalnih indeksa fita, koji porede model sa nultim, odnosno sa modelom u kojem su kovarijanse nulte

(prihvatljive vrednosti su iznad .90, a poželjne su iznad .95), potom RMSEA (koren iz prosečne kvadrirane greške aproksimacije) koji predstavlja diskrepancu po stepenu slobode i favorizuje parsimonične modele i SRMR (standardizovani koren iz prosečnih kvadriranih reziduala), za koje su preporučene vrednosti ispod .05, a prihvatljive ispod .08 (Bentler & Bonnett, 1980; Hu & Bentler, 1999; Kline, 2010). S obzirom na izraženo odstupanje multivarijantne distribucije od normalne (normalizovani Mardijin koeficijent multivarijantnog kurtozisa iznosio je 188.12), svi modeli procenjivani su postupkom dijagonalno ponderisanih najmanjih kvadrata (eng. *Diagonally Weighted Least Squares*; Finney & DiStefano, 2006). Analize su sprovedene na matricama polihoričnih korelacija između stavki. Iako su u inicijalnim fazama analize identifikovana 52 ispitanika koji se mogu smatrati multivarijantnim autlajerima s obzirom na značajne vrednosti Mahalanobisovih distanci u prostoru odgovora na stavke upitnika, nijedan ispitanik nije isključen iz analize. Naime, imajući u vidu fenomen koji je u fokusu ovog istraživanja, ekstremne vrednosti mogu odražavati visoko ili nisko izraženu tendenciju ka nasilnom ponašanju, te bi isključivanje ovih ispitanika dovelo do značajnog smanjenja opsega skorova na stavkama upitnika. Imajući ovo u vidu, ispitanici sa ekstremnim vrednostima zadržani su u analizi, uz korišćenje robusnog metoda procene parametara.

Konfirmatornom faktorskom analizom su testirana tri hijerarhijska modela različitog stepena složenosti, koji odražavaju različita stanovišta o relevantnim formama nasilja. Prvi, najjednostavniji model obuhvata dva faktora prvog reda, pri čemu jedan obuhvata stavke emocionalnog, a drugi fizičkog nasilja koje se odnose na ispoljavanje nasilja prema svim grupama osoba. Model uključuje i faktor drugog reda. Drugi model se razlikuje od prvog po tome što je domen fizičkog nasilja razložen na dve subdimenzije – lakše i teže fizičko nasilje, dok je dimenzija emocionalnog nasilja ostala jedinstvena. Treći, najsloženiji model, obuhvata jedinstveni faktor drugog reda i pet dimenzija prvog reda, koje odgovaraju oblicima nasilnog ponašanja obuhvaćenim upitnikom UNP.

Rezultati ukazuju da svi modeli imaju zadovoljavajuće indekse fita (Tabela 1). Najbolji fit ima treći model, pa je u skladu s tim njemu data prednost kada je reč o broju i sadržaju dimenzija. Međutim, imajući u vidu prihvatljiv fit preostalih modela, može se reći da se i ovakve konceptualizacije mogu uzeti u obzir, ukoliko teorijski okvir to dozvoljava.

Tabela 1
Pokazatelji saglasnosti (fita) predloženih modela

	χ^2	df	CFI	TLI	RMSEA
Model 1	1450.06**	274	.91	.90	.09 (.09-.10)
Model 2	1422.66**	272	.91	.90	.09 (.09-.10)
Model 3	1185.33**	270	.93	.92	.08 (.08-.09)

** $p < .01$.

U Tabeli 2 su prikazana faktorska opterećenja iste stavke koja se odnosi na određeno nasilno ponašanje prema različitim osobama. Na svakoj latentnoj dimenziji opterećenja su visoka, praktično bez obzira na grupu osoba prema kojoj se nasilno ponašanje ispoljava. Nešto niža, ali i dalje značajna opterećenja, dobijena su na dimenziji spletkarenja ili kovanja zavere u odnosu prema partneru i nepoznatim osobama, dok su nešto niža opterećenja na dimenzijama lakšeg i težeg fizičkog nasilja dobijena u odnosu prema članovima porodice. Generalni faktor nasilnog ponašanja visoko zasićuje sve dimenzije, odnosno faktore prvog reda, pri čemu dimenzija spletkarenja ili kovanja zavere ima najniže zasićenje.

Tabela 2

Faktorska opterećenja stavki na dimenzijama nasilnog ponašanja

Grupa osoba prema kojima je usmereno nasilje	Dimenzije nasilnog ponašanja				
	IGŠ	SZ	VP	LU	TT
	(.79)	(.65)	(.89)	(.91)	(.77)
Roditelji ili staratelji	.77	.56	.57	.55	.52
Braća, sestre ili drugi ukućani	.80	.57	.59	.56	.59
Partner (muž/žena, momak/devojka)	.69	.49	.50	.48	.42
Prijatelji, poznanici ili kolege s posla	.80	.75	.67	.74	.63
Nepoznate osobe	.77	.44	.64	.79	.90

Napomena. IGŠ = ismevanje i pravljenje grubih šala; SZ = spletkarenje ili kovanje zavere; VP = vređanje i pretnje; LU = lakše udaranje, ćuškanje, odgurivanje; TT = teža tuča sa ili bez upotrebe oružja. U zagradama su opterećenja dimenzija generalnim faktorom nasilnog ponašanja, odnosno faktorom drugog reda.

Korelacije između skala nasilja se kreću od .15 do .62 (Tabela 3). Skala težeg fizičkog nasilja ostvaruje niže korelacije s ostalim skalama, posebno sa skalom ismevanja i pravljenja grubih šala i spletkarenja ili kovanja zavere.

Tabela 3

Korelacije između skala upitnika UNP

Skale	SZ	VP	LU	TT
IGŠ	.48	.62	.45	.17
SZ		.47	.36	.15
VP			.51	.37
LU				.38

Napomena. IGŠ = ismevanje i pravljenje grubih šala; SZ = spletkarenje ili kovanje zavere; VP = vređanje i pretnje; LU = lakše udaranje, ćuškanje, odgurivanje; TT = teža tuča sa ili bez upotrebe oružja. Sve korelacije su značajne na nivou $p < .01$.

Tabela 5
Aritmetičke sredine i standardne devijacije grupa na skalama upitnika UNP

Faktor	Nivo	n	IGŠ		SZ		VP		LU		TT	
			AS	SD	AS	SD	AS	SD	AS	SD	AS	SD
Pol	M	400	3.29	3.32	0.80	1.49	1.73	2.19	2.16	2.27	0.44	0.95
	Ž	100	2.69	2.75	0.89	1.70	1.59	2.18	1.43	1.58	0.07	0.29
Starost (godine)	18-29	184	4.54	3.57	1.06	1.82	2.19	2.38	2.58	2.53	0.52	1.12
	30-44	147	2.94	2.90	0.86	1.46	1.54	2.13	1.70	1.85	0.27	0.65
	≥ 45	169	1.87	2.42	0.51	1.17	1.31	1.91	1.66	1.84	0.28	0.70
Pol x starost	M 18-29	159	4.69	3.61	1.05	1.75	2.19	2.38	2.76	2.61	0.59	1.19
	M 30-44	100	2.90	2.96	0.81	1.38	1.52	2.13	1.79	1.90	0.36	0.73
starost	M ≥ 45	141	1.98	2.55	0.50	1.17	1.36	1.92	1.74	1.93	0.32	0.75
	Ž 18-29	25	3.60	3.20	1.08	2.25	2.16	2.44	1.44	1.64	0.04	0.20
	Ž 30-44	47	3.02	2.79	0.98	1.65	1.60	2.16	1.51	1.74	0.09	0.35
	Ž ≥ 45	28	1.32	1.54	0.57	1.17	1.07	1.90	1.29	1.24	0.07	0.26

Napomena. n = broj ispitanika; IGŠ = ismevanje i pravljenje grubih šala; SZ = spletkarenje ili kovanje zavere; VP = vredanje i pretnje; LU = lakše udaranje, ćuškanje, odgurivanje; TT = teža tuča sa ili bez upotrebe oružja.

Deskriptivni i psihometrijski pokazatelji skala upitnika UNP

Vrednosti Kolmogorov–Smirnovljevog testa statistički su značajne za sve dimenzije, odnosno skale, što ukazuje na značajna odstupanja skorova od normalne distribucije (Tabela 4). Prema blažem kriterijumu (Finney & DiStefano, 2006), vrednosti pokazatelja zakrivljenosti (skjunisa) i zaravnjenosti distribucije (kurtozisa) mogu se smatrati prihvatljivim, izuzev za skalu težeg fizičkog nasilja. Imajući u vidu distributivne karakteristike skala i veoma blaga ili nikakva odstupanja od pretpostavke o homogenosti varijansi, u daljim analizama primenjeni su odgovarajući postupci parametrijske statistike.³ Pouzdanost i reprezentativnost skala su zadovoljavajuće, s tim što skale za procenu aspekata emocionalnog nasilja imaju bolje metrijske karakteristike od skala za procenu fizičkog nasilja (Tabela 4).

Tabela 4

Deskriptivni i psihometrijski pokazatelji za skale upitnika UNP (N = 500)

Skale	K-S	p	Min.	Maks.	AS	SD	Skjunis	Kurtozis	α	λ_6	KMO	h_1
IGŠ	.16	.00	0	18	3.17	3.22	1.18	1.58	.87	.85	.86	.57
SZ	.38	.00	0	10	0.81	1.54	2.36	6.27	.86	.85	.80	.55
VP	.23	.00	0	13	1.70	2.19	1.57	2.58	.84	.81	.84	.51
LU	.18	.00	0	14	2.01	2.16	1.60	4.33	.75	.73	.74	.38
TT	.45	.00	0	8	0.36	0.87	4.00	24.71	.79	.76	.76	.42

Napomena. K-S = Kolmogorov–Smirnovljevi statistik; p = nivo značajnosti Kolmogorov–Smirnovljevog statistika; α = koef. pouzdanosti po modelu interne konzistencije; λ_6 = apsolutna gornja granica pouzdanosti; KMO = normalizovani Kaiser–Meyer–Olkinov koef. reprezentativnosti; IGŠ = ismevanje i pravljenje grubih šala; SZ = spletkarenje ili kovanje zavere; VP = vredenje i pretnje; LU = lakše udaranje, ćuškanje, odgurivanje; TT = teža tuča sa ili bez upotrebe oružja. Skorovi na skalama predstavljaju globalnu sklonost ka određenom obliku nasilnog ponašanja i dobijeni su sabiranjem odgovora na stavkama koji se odnose na specifični oblik nasilja u odnosu na sve grupe osoba prema kojima je nasilje usmereno.

Polne i starosne razlike na skalama upitnika UNP

Polne i starosne razlike na skalama upitnika UNP ispitane su dvosmernom multivarijantnom analizom varijanse. S obzirom na rezultate o značajnoj povezanosti uzrasta sa nasilnim ponašanjem, i o mogućoj nelinearnoj vezi između ovih fenomena (Coid & Yang, 2010; Swanson et al., 1990), varijabla starost tretirana je kao kategorijalna, sa tri kategorije: prva je obuhvatala ispitanike

³ Preliminarno su urađene i neparametrijske analize i dale su iste rezultate kao i parametrijske analize.

starosti 18–29 godina ($n = 184$), druga ispitanike starosti 30–44 godine ($n = 147$), a treća ispitanike starije od 45 godina ($n = 169$).

Rezultati pokazuju da su glavni efekti pola ($\lambda_w(5, 490) = 0.95, p = .00, \eta_p^2 = .05$) i starosti ($\lambda_w(10, 980) = 0.94, p = .00, \eta_p^2 = .03$) značajni na multivarijantnom nivou. U oba slučaja, reč je o efektima slabog intenziteta.⁴ Interakcija pola i starosti nema značajni multivarijantni ($\lambda_w(10, 980) = 0.98, p = .58, \eta_p^2 = .01$), niti univarijantne efekte na skale nasilja (Tabela 5).

Polne razlike su značajne na oba oblika fizičkog nasilja, ali su slabog intenziteta (Tabela 5). U oba slučaja, u skladu sa očekivanjima, muškarci postižu više skorove. Starosne razlike su značajne na dve skale. Na skali ismevanja i pravljenja grubih šala, sve starosne grupe se značajno razlikuju, pri čemu najviše skorove postižu najmlađi, a najniže najstariji ispitanici. Razlike na ovoj skali su umerenog intenziteta. Na skali vređanja i pretnji, efekat starosti je slabog intenziteta. Post hoc test pokazuje da grupa najmlađih ispitanika ostvaruje više skorove na ovoj skali u odnosu na ostale starije ispitanike (Tabela 6).

Tabela 6

Polne i starosne razlike: univarijantni efekti

Faktor	Skale	<i>F</i>	<i>df</i> ₁	η_p^2	Post hoc Scheffeoov test
Pol	IGŠ	2.40	1	.00	
	SZ	0.26	1	.00	
	VP	0.11	1	.00	
	LU	7.82*	1	.02	
	TT	13.09**	1	.03	
Starost (godine)	IGŠ	15.35**	2	.06	$G_{18-29} > G_{30-44} > G_{45+}$
	SZ	2.91	2	.01	
	VP	4.54*	2	.02	$G_{18-29} > G_{30-44}, G_{45+}$
	LU	1.91	2	.01	
	TT	0.50	2	.00	
Pol x Starost	IGŠ	1.11	2	.00	
	SZ	0.06	2	.00	
	VP	0.19	2	.00	
	LU	1.68	2	.01	
	TT	0.90	2	.00	

Napomena. *df*₂ za grešku = 494; IGŠ = ismevanje i pravljenje grubih šala; SZ = spletkarenje ili kovanje zavere; VP = vređanje i pretnje; LU = lakše udaranje, čuškanje, odgurivanje; TT = teža tuča sa ili bez upotrebe oružja.

** $p < .01$. * $p < .05$.

⁴ Vrednosti η_p^2 od .01 do .06 ukazuju na slab efekat, od .06 do .14 na umereni efekat i preko .14 na jak efekat (Cohen, 1988).

Konvergentna i divergentna validnost skala upitnika UNP

Konvergentna i divergentna validnost skala upitnika UNP proverena je i izračunavanjem Pearsonovih koeficijenata korelacije sa skorovima na skalama upitnika VP+2 i UOP (Tabela 7). Skale upitnika UNP pozitivno i nisko koreliraju sa Agresivnošću i Neuroticizmom iz prostora VP+2, kao i sa dimenzijama BAS i Borba iz prostora UOP. Izuzetak je jedino skala težeg fizičkog nasilja, koja ne korelira sa Neuroticizmom. Sa Negativnom valencom iz prostora VP+2 pozitivno i umereno ili nisko koreliraju sve skale, pri čemu je korelacija sa skalom težeg fizičkog nasilja najniža. Sve skale, izuzev težeg fizičkog nasilja, negativno i nisko koreliraju sa Savesnošću, dok jedino skala spletkarenja ili kovanja zavere ne korelira sa Bežanjem iz prostora UOP (preostale UNP skale koreliraju nisko i negativno). Ismevanje i spletkarenje ili kovanje zavere nisko pozitivno koreliraju sa Otvorenošću, dok sve skale, izuzev spletkarenja i kovanja zavere, nisko negativno koreliraju sa dimenzijom Bežanje iz prostora UOP. Nijedna od skala UNP ne korelira sa Ekstraverzijom iz VP+2, BIS-om, niti Blokiranjem iz UOP-a.

Tabela 7

Korelacije skala upitnika UNP i skala upitnika VP+2 i UOP

Skale IGŠ	Skale UNP				
	SZ	VP	LU	TT	
Agresivnost	.39**	.28**	.40**	.26**	.19**
Ekstraverzija	-.02	.09	-.04	.01	-.02
Neuroticizam	.15**	.09*	.18**	.10*	.05
VP+2 Negativna valenca	.49**	.41**	.47**	.35**	.23**
Otvorenost	.11*	.12**	.08	.03	.06
Pozitivna valenca	.19**	.21**	.17**	.16**	.11*
Savesnost	-.24**	-.13**	-.24**	-.16**	-.05
BIS	.07	.01	.04	.03	-.07
BAS	.27**	.19**	.21**	.24**	.15**
UOP Borba	.38**	.21**	.33**	.25**	.26**
Bežanje	-.11*	-.06	-.12**	-.15**	-.14**
Blokiranje	.04	.06	.05	.02	-.06

Napomena. IGŠ = ismevanje i pravljenje grubih šala; SZ = spletkarenje ili kovanje zavere; VP = vređanje i pretnje; LU = lakše udaranje, čuškanje, odgurivanje; TT = teža tuča sa ili bez upotrebe oružja.

** $p < .01$; * $p < .05$.

Diskusija

Cilj ovog rada je da se istraživačima i praktičarima ponudi upitnik za procenu nasilnog ponašanja kod odraslih. U te svrhe je konstruisan upitnik UNP kojim su obuhvaćene samoprocene različitih oblika direktnog verbalnog i fizičkog nasilja, kao i indirektnog nasilja prema osobama različitog stepena bliskosti. Generalno govoreći, proceni nasilja kod odraslih u literaturi je manje posvećenja pažnja, posebno proceni emocionalnog nasilja (verbalnog i indirektnog, relacijskog nasilja). Iako se odrasli ne razlikuju u stepenu hostilnosti od adolescenata i pripadnika mlađe populacije, za odrasle je karakteristično da češće pribegavaju prikrivenim oblicima agresije, pa tako i nasilja (Björkqvist, Österman, & Lagerspetz, 1994). U tom kontekstu čini se važnim posvetiti pažnju i ovim oblicima nasilja kod odraslih, budući da posledice emocionalnog nasilja mogu biti isto tako teške, a nekad i teže od posledica fizičkog nasilja (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012).

Rezultati pokazuju da najbolje indikatore fita ima model s pet skala oblika nasilja koje odgovaraju verbalnom, indirektnom, lakšem i težem fizičkom nasilju. Po potrebi, mogu biti prihvatljivi i modeli u kojima se pravi podela na fizičko i emocionalno nasilje, budući da je pokazano da je ova podela indikativna za polne razlike. Naime, u skladu sa prethodnim istraživanjima (Forrest, 2002; Furlong & Morrison, 2000; Green, Richardson, & Lago, 1996; Richardson & Green, 1999), i u ovom radu je dobijeno da polne razlike postoje samo u odnosu na fizičko nasilje, dok razlika u oblicima emocionalnog nasilja nema. Neke skale emocionalnog nasilja koje se odnose na verbalno nasilje su indikativne za starosne razlike. Pokazano je da su mlađi ispitanici više skloni ismevanju i pravljenju grubih šala, kao i vređanju i pretnjama. Ovaj rezultat je u skladu sa istraživanjima na školskoj i adolescentnoj populaciji koja ukazuju da je verbalno nasilje dominantna forma nasilja na ovoj populaciji (Boulton & Underwood, 1992; Furlong & Morrison, 2000; Kodžopeljić, Smederevac i Čolović, 2010). Zanimljivo je da u drugom aspektu emocionalnog nasilja, odnosno u domenu indirektnog tj. relacionog nasilja, nema značajnih starosnih razlika. Drugim rečima, spletkarenju i kovanju zavere su skloni i mlađi i stariji ispitanici. Takodje, i u sklonosti fizičkom nasilju nisu zabeležene značajne starosne razlike, kao ni interakcija pola i starosti u odnosu na sve skale nasilja. Ovaj podatak nije u skladu sa prethodnim istraživanjima u kojima je pokazano da su mladi, a posebno mladi muškarci, više skloni fizičkom nasilju (Coid & Yang, 2010; Swanson et al., 1990). Ipak, treba imati na umu da je fizičko nasilje generalno ekstremna forma nasilja kojoj retko ko pribegava u opštoj populaciji. O tome govore i niski skorovi na skalama lakšeg i težeg nasilja i relativno sužen varijabilitet skorova na ovim skalama. Takođe, skorovi na skalama fizičkog nasilja obuhvataju nasilje upućeno različitim grupama osobama, te je za detaljniju analizu razlika u odnosu na socio-demografske karakteristike preporučljivo ispitati ispoljavanje nasilja prema specifičnim grupama osoba.

Rezultati pokazuju da su psihometrijski pokazatelji skala upitnika UNP zadovoljavajući ili dobri, te se može konstatovati da je upitnik UNP validan, pouzdan, reprezentativan i homogen merni instrument nasilništva u interpersonalnim relacijama odraslih. U proveru konvergentne i divergentne validnosti se može videti da skale nasilja ostvaruju nešto više korelacije s osobinama agresivnosti i negativne valence, koje su uobičajeni korelati agresije (Dinić i Smederevac, 2012; Kodžopeljić, Smederevac, Mitrović, Dinić, & Čolović, 2014). Očekivano, i skala Borba iz upitnika UOP koja se odnosi na agresivnost ostvaruje dosledne korelacije sa svim skalama nasilja, kao i skala BAS. Relacija BAS-a i nasilja se može shvatiti u kontekstu impulsivnosti, odnosno nedostatka kontrole ponašanja koja je sadržana u dimenziji BAS, kao i u pristupajućem ponašanju koje je zajedničko dimenzijama BAS i Borba (Smederevac et al., 2014).

Na ovom mestu ćemo ukazati na interpretaciju skorova na skalama UNP upitnika. Povišenja skorova na skali ismevanje i pravljenje grubih šala i skali vređanje i pretnje ukazuju na sklonost izražavanja direktnog oblika nasilja u verbalnoj formi, odnosno na sklonost neprijateljski nastrojenom polemičkom ponašanju u kojem se često sagovornik vređa. Relacije s osobinama ličnosti ukazuju na to da osobe sklone verbalnom nasilju karakteriše negativan afektivitet, agresivost, negativna slika o sebi i slabija kontrola impulsa, što ih čini reaktivnijim na stimulse iz interpersonalnog okruženja. O reaktivnoj karakteristici verbalnog nasilja govori i nešto viša korelacija s Borbom. Drugim rečima, osobe s višim skorovima na skalama verbalnog nasilja će češće doživljavati osećaj ugroženosti, pretnje ili provokacije, na šta će reagovati verbalnim nasiljem.

Visoki skorovi na skali spletkaranje ili kovanje zavere govore o sklonosti ka manifestovanju agresivnog impulsa kroz nešto suptilnije i teže uočljive forme indirektnog nasilja, dakle, bez direktne konfrontacije sa žrtvom nasilja. Ovaj oblik nasilja upućuje na sklonost ka socijalnoj manipulaciji, i za razliku od ostalih oblika nasilja, podrazumeva i određene socijalne i kognitivne veštine koje zahteva osmišljavanje adekvatne strategije za ostvarivanje cilja. U prilog tome govore korelacije indirektnog nasilja s osobinama ličnosti. Pored korelata koji se izdvajaju u slučaju verbalnog nasilja, sa indirektnim nasiljem nešto više korelacije ostvaruje otvorenost i pozitivna valenca.

Visoki skorovi na skalama fizičkog nasilja pokazuju izraženu sklonost da se u interpersonalnim relacijama učestalo koristi neki oblik fizičkog nasilja. Osobe koje postižu visoke skorove na ovim skalama imaju teškoće s kontrolisanjem besa i agresivnih impulsa, te nesporazume i konflikte rešavaju fizičkim obračunima. Korelacije s dimenzijama ličnosti upućuju na to da se sklonost lakšem fizičkom nasilju može dovesti u vezu s negativnim afektivitetom, agresivnošću i impulsivnošću, uz izostanak straha, koji prate blaga povišenja na evaluativnim skalama. Korelacije osobina ličnosti s težim fizičkim nasiljem sa ili bez upotrebe oružja su nešto niže, i upućuju na nepostojanje značajnih

korelacija sa savesnošću i negativnom valencom, dok su ostali korelati isti kao kod lakšeg fizičkog nasilja. Rezultati su u skladu s ranijim istraživanjima u kojima je dobijeno da je afektivna disregulacija, odnosno negativni afektivitet, dominantni korelat nasilnog i agresivnog ponašanja (Burt & Donnellan, 2008). Generalno je pokazano da su prijatnost (koja odgovara agresivnosti iz VP+2), neuroticizam i savesnost dimenzije koje se najviše povezuju s različitim oblicima agresije, pa tako i antisocijalnog ponašanja i nasilja, posebno kada je u pitanju fizičko nasilje (Caprara, Barbaranelli, & Zimbardo, 1996; Gleason, Jensen-Campbell, & Richardson, 2004; Miller & Lynam, 2011; Sharpe & Desai, 2001). Uvidom u relacije s evaluativnim dimenzijama i sa savesnošću može se steći jasnija slika o eventualnim razlikama između onih koji su skloni lakšem i težem fizičkom nasilju. Može se zaključiti da osobe sklone lakšem fizičkom nasilju pre karakteriše impulsivno siledžijstvo i nemogućnost odolevanja da se druga osoba maltretira, nekad možda i iz čiste zabave. S druge strane, osobe sklone težem fizičkom nasilju mogu biti više ili manje proračunate kada je reč o načinu realizacije nasilja, i čini se da je cilj takvog oblika nasilja pre ostvarivanje superiorne tj. dominantne pozicije.

Kako bi se utvrdilo da li osoba generalno pokazuje sklonost ka direktnom nasilju, skorove na skalama fizičkog nasilja treba razmatrati zajedno sa skalama direktnog verbalnog nasilja. Visoki skorovi na fizičkom i verbalnom nasilju mogu ukazivati na antisocijalne tendencije, o čemu govore i relacije s obe evaluativne dimenzije VP+2 koje se povezuju s ovim tendencijama i psihoticizmom (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010).

Umereni skorovi na skalama nasilja mogu pokazivati da je osoba tokom života povremeno manifestovala epizode nekog ili više oblika nasilnog ponašanja prema različitim osobama iz svoje bliže i dalje okoline. Međutim, u nekim slučajevima, umereni skorovi mogu govoriti i o značajnijoj izraženosti pojedinih ili svih oblika nasilja koje je bilo upereno samo prema nekim osobama iz ispitanikove okoline. Tako je npr., ispitanik mogao biti nasilan prema bliskim osobama (neka forma porodičnog nasilja), dok se isti obrasci ponašanja ne moraju manifestovati prema manje bliskim ili potpuno nepoznatim osobama, npr. prema kolegama s posla. Samim tim, za detaljniju analizu nasilnog ponašanja se sugerše da se pogledaju skorovi na stavkama pojedinih grupa osoba prema kojima se nasilje ispoljava.

Osobe sa niskim skrovima na skalama nasilja su ljubazni i prijatni sagovornici koji prisutpaju otvoreno i iskreno, bez skrivenih namera. Eventualno ispoljavanje nekih oblika nasilnog ponašanja kod njih bi imao karakter pojedinačnih incidenata koji su zbog svoje izolovanosti i retkosti možda pre mogli biti izazvani nekim trenutnim kontekstualnim činiocima nego trajnim dispozicijama.

Na kraju, treba naglasiti da se iscrpna interpretacija rezultata na upitniku UNP ne može svesti samo na zasebna tumačenja skorova na pojedinačnim skalama. Kako među različitim oblicima nasilnog ponašanja postoje pozitivne korelacije, pored tumačenja pojedinačnih skorova, za dobijanje potpunije interpretacije

karakterističnih obrazaca nasilnog ponašanja treba uzeti u obzir i kombinacije skorova na svim skalama nasilja.

Reference

- Baron, R. A., & Richardson, D. R. (1994). *Human aggression* (2nd ed.). New York: Plenum Press.
- Bentler P. M., & Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, *88*, 588–606.
- Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada slap.
- Björkqvist, K., Österman, K., & Lagerspetz, K. M. J. (1994). Sex differences in covert aggression among adults. *Aggressive Behavior*, *20*, 27–33.
- Boulton, M. J., & Underwood, K. (1992). Bully/victim problems in middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, *62*, 73–87.
- Burt, S. A., & Donnellan, M. B. (2008). Personality correlates of aggressive and non-aggressive antisocial behavior. *Personality and Individual Differences*, *44*, 53–63.
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., & Zimbardo, P. G. (1996). Understanding the complexity of human aggression: Affective, cognitive, and social dimensions of individual differences in propensity toward aggression. *European Journal of Personality*, *10*, 133–155.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). New York: Taylor & Francis Group.
- Coid, J., & Yang, M. (2010). The impact of psychopathy on violence among the household population of Great Britain. *Social Psychiatry Psychiatric Epidemiology*, *46*, 473–480.
- Čolović, P., Smederevac, S. i Mitrović, D. (2014). *Velikih pet plus dva: skraćena verzija*. *Primenjena psihologija*, *Dodatak*, 227-254.
- Cornell, D., & Loper, A. (1998). Assessment of violence and other high-risk behaviors with a school survey. *School Psychology Review*, *25*, 317–330.
- Dinić, B. i Smederevac, S. (2012). Pozicija agresivnosti u zajedničkom prostoru PEN modela i modela Velikih pet plus dva. *Psihologija*, *45*, 295–310.
- Finney, S. J., & DiStefano, C. (2006). Nonnormal and categorical data in structural equation modeling. In G. R. Hancock & R. O. Mueller (Eds.), *Structural equation modeling – a second course* (pp. 269–314). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Forrest, S. (2002). *Individual differences in the social expression of aggression: From social representations to indirect aggression* (Unpublished doctoral dissertation). Nottingham: Trent University.
- Furlong, M. J., & Morrison, G. M. (2000). The SCHOOL in school violence: Definitions

- and facts. *Journal of Emotional & Behavioral Disorders*, 8(2), 71–82.
- Gleason, K. A., Jensen-Campbell, L. A., & Richardson, D. (2004). Agreeableness as a predictor of aggression in adolescence. *Aggressive Behavior*, 30, 43–61.
- Green, L. R., Richardson, D. R., & Lago, T. (1996). How do friendship, indirect, and direct aggression relate? *Aggression Behavior*, 22, 81–86.
- Greene, M. B. (2000). Bullying and harassment in schools. In R. S. Moser & C. E. Frantz (Eds.), *Shocking violence* (pp. 72–101). Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Greene, M. B. (2005). Reducing violence and aggression in schools. *Trauma, Violence & Abuse*, 6, 236–253.
- Hanish, L. D., & Guerra, N. G. (2000). Children who get victimized at school: What is known? What can be done? *Professional School Counseling*, 4, 113–119.
- Horne, A. M., Stoddard, J. L., & Bell, C. D. (2007). Group approaches to reducing aggression and bullying in school. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 11, 262–271.
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling*, 6(1), 1–55.
- Ireland, J. L., & Archer, J. (1996). Descriptive analysis of bullying in male and female adult prisoners. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 6, 35–47.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). New York: Guilford Press.
- Kodžopeljić, J., Smederevac, S. i Čolović, P. (2010). Razlike u učestalosti i oblicima nasilnog ponašanja između učenika osnovnih i srednjih škola. *Primenjena psihologija*, 3, 289–305.
- Kodžopeljić, J., Smederevac, S., Mitrović, D., Dinić, B., & Čolović, P. (2014). School Bullying in Adolescence and Personality Traits: A Person-Centered Approach. *Journal of Interpersonal Violence*, 29, 736–757.
- Liu, J., Lewis, G., & Evans, L. (2013). Understanding aggressive behavior across the lifespan. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 20, 156–168.
- Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (1998). Juvenile aggression at home and at school. In D. S. Elliott, B. A. Hamburg, & K. R. Williams (Eds.), *Violence in American schools* (pp. 94–126). New York: Cambridge University Press.
- Marcus, R. E. (2007). *Aggression and violence in adolescence*. New York: Cambridge University Press.
- Miller, J. D., & Lynam, D. R. (2001). Structural models of personality and their relation to antisocial behavior: A meta-analysis. *Criminology*, 39, 765–798.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju.

- Reiss, A., & Roth, J. A. (Eds.) (1993). *Understanding and preventing violence*. Washington, DC: National Academy Press.
- Richardson, D. R., & Green, L. R. (1999). Social sanction and threat explanations of gender effect on direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior, 25*, 425–434.
- Rosseel, Y. (2012). Lavaan: An R package for structural equation modeling. *Journal of Statistical Software, 48*(2), 1–36.
- Scott, C. L., & Resnick, P. J. (2006). Violence risk assessment in persons with mental illness. *Aggression and Violence Behavior, 11*, 598–611.
- Sharpe, J. P., & Desai, S. (2001). The revised NEO personality inventory and the MMPI-2 psychopathology five in the prediction of aggression. *Personality and Individual Differences, 31*, 505–518.
- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). *Velikih pet plus dva – primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Smederevac, S., Mitrović, D., Čolović, P., & Nikolašević, Ž. (2014). Validation of the measure of Revised reinforcement theory constructs. *Journal of Individual Differences, 35*(1), 12–21.
- Swanson, J. W. (1994). Mental disorder, substance abuse, and community violence: An epidemiological approach. In J. Monahan and H. J. Steadman (Eds.), *Violence and mental disorder: Developments in risk assessment* (pp. 101–136). Chicago: University of Chicago Press.
- Swanson, J. W., Holzer, C. E. III, Ganju, V. K., & Jono, R. T. (1990). Violence and psychiatric disorder in the community: Evidence from the Epidemiologic Catchment Area surveys. *Hospital and Community Psychiatry, 41*, 761–770.
- World Health Organization (2002). *World report on violence and health: Summary*. Geneva: World Health Organization.
- Zirpoli, T. J. (2011). *Behavior management: Applications for teachers* (6th ed.). NJ: Pearson.

**Jasmina
Kodžopeljić**

Bojana Dinić

Petar Čolović

Department of
Psychology, Faculty of
Philosophy, University of
Novi Sad

VALIDATION OF A QUESTIONNAIRE OF VIOLENT BEHAVIOR AMONG ADULTS

The Violent Behavior Questionnaire among adults (VBQ) was developed as a self report measure of different forms of violent behaviors characteristic for interpersonal adult relationships. The VBQ contains five scales for assessment of serious and less serious physical violence, verbal and indirect violence. These forms of violence could be directed towards people of different closenesses, such as parents/foster parents, brothers/sisters and other relatives, intimate partners, friends/acquaintances and unknown persons. The VBQ scales had adequate psychometric characteristics. Construct validity was confirmed via correlations with the Big Five Plus Two Inventory and the Reinforcement Sensitivity Questionnaire. Gender differences were significant only in physical violence. Participants between ages 18–29 had more tendency to verbal violence than older participants.

Keywords: Violence Behavior Questionnaire, forms of violence, adults, gender, age

Prilog A

Upitnik nasilnog ponašanja kod odraslih – UNP

UNP

Navedena pitanja se odnose na ispoljavanje različitih oblika ponašanja koja uključuju nasilje prema različitim osobama. Pojedina pitanja se mogu odnositi na ranije periode u životu, kada ste živeli sa roditeljima ili decom, i na njih treba odgovoriti u odnosu na taj period. Molimo Vas da pažljivo pročitate svako pitanje i odgovorite zaokruživanjem **jednog broja** u skladu sa Vašim odgovorom.

Koliko često ste ispoljavali sledeće oblike ponašanja prema
roditeljima ili starateljima

	nikad	jednom ili dva puta u životu	više puta godišnje	više puta mesečno	više puta nedeljno
1. ismevanje i pravljenje grubih šala	1	2	3	4	5
2. spletkarenje ili kovanje zavere	1	2	3	4	5
3. vređanje i pretnje	1	2	3	4	5
4. lakše udaranje, čuškanje, odgurivanje	1	2	3	4	5
5. teža tuča sa ili bez upotrebe oružja	1	2	3	4	5

Koliko često ste ispoljavali sledeće oblike ponašanja prema
braći, sestrama ili drugim ukućanima:

	nikad	jednom ili dva puta u životu	više puta godišnje	više puta mesečno	više puta nedeljno
1. ismevanje i pravljenje grubih šala	1	2	3	4	5
2. spletkarenje ili kovanje zavere	1	2	3	4	5
3. vređanje i pretnje	1	2	3	4	5
4. lakše udaranje, čuškanje, odgurivanje	1	2	3	4	5
5. teža tuča sa ili bez upotrebe oružja	1	2	3	4	5

Koliko često ste ispoljavali sledeće oblike ponašanja prema partneru (mužu/ženi, momku/devojci):					
	nikad	jednom ili dva puta u životu	više puta godišnje	više puta mesečno	više puta nedeljno
1. ismevanje i pravljenje grubih šala	1	2	3	4	5
2. spletkarenje ili kovanje zavere	1	2	3	4	5
3. vređanje i pretnje	1	2	3	4	5
4. lakše udaranje, ćuškanje, odgurivanje	1	2	3	4	5
5. teža tuča sa ili bez upotrebe oružja	1	2	3	4	5

Koliko često ste ispoljavali sledeće oblike ponašanja prema prijateljima, poznicima ili kolegama s posla:					
	nikad	jednom ili dva puta u životu	više puta godišnje	više puta mesečno	više puta nedeljno
1. ismevanje i pravljenje grubih šala	1	2	3	4	5
2. spletkarenje ili kovanje zavere	1	2	3	4	5
3. vređanje i pretnje	1	2	3	4	5
4. lakše udaranje, ćuškanje, odgurivanje	1	2	3	4	5
5. teža tuča sa ili bez upotrebe oružja	1	2	3	4	5

Koliko često ste ispoljavali sledeće oblike ponašanja prema nepoznatim osobama:					
	nikad	jednom ili dva puta u životu	više puta godišnje	više puta mesečno	više puta nedeljno
1. ismevanje i pravljenje grubih šala	1	2	3	4	5
2. spletkarenje ili kovanje zavere	1	2	3	4	5
3. vređanje i pretnje	1	2	3	4	5
4. lakše udaranje, ćuškanje, odgurivanje	1	2	3	4	5
5. teža tuča sa ili bez upotrebe oružja	1	2	3	4	5

Prilog B

Norme

Norme su izračunate na uzorku od 500 ispitanika (100 ženskog pola). S obzirom da su polne razlike značajne samo u slučaju skale fizičkog nasilja, norme za ove skale su posebno izračunate za muški i ženski poduzorak. Na osnovu vrednosti T skorova mogu se odrediti tri kategorije izraženosti formi nasilja: T skorovi do 44 ukazuju na nisku sklonost određenoj formi nasilja, T skorovi između 45 i 55 ukazuju na prosečnu i T skorovi 56 i više ukazuju na izraženu sklonost određenoj formi nasilja.

Tabela B1

Norme za skorove na skalama emocionalnog nasilja na celom uzorku

Ismevanje i pravljenje grubih šala		Spletkarenje ili kovanje zavere		Vredanje i pretnje	
Sirovi skor	T skor	Sirovi skor	T skor	Sirovi skor	T skor
0	38	0	44	0	40
1	45	1	57	1	50
2	48	2	62	2	55
3	51	3	65	3	58
4	54	4	69	4	61
5	57	5	74	5	63
6	60	6	77	5	64
7	62	7	80	5	66
8	65	8	82	6	68
9	67	8	84	7	71
10	69	10	88	8	74
11	71			9	77
12	73			10	79
13	75			11	81
15	77			13	84
17	79				
18	83				

Tabela B2

Norme za skorove na skalama fizičkog nasilja na muškom i ženskom poduzorku

Lakše udaranje, ćuškanje, odgurivanje				Teža tuča sa ili bez upotrebe oružja			
Muškarci		Žene		Muškarci		Žene	
Sirovi skor	T skor	Sirovi skor	T skor	Sirovi skor	T skor	Sirovi skor	T skor
0	38	0	40	0	44	0	48
1	46	1	49	1	61	1	87
2	51	2	55	2	69	2	101
3	55	3	61	3	77		
4	59	4	66	4	82		
5	64	5	70	8	87		
6	67	6	74				
7	70	7	78				
8	73						
9	74						
10	75						
11	76						
14	80						